

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

Zainul Wahab

Αρχαιολόγος

Διευθυντής του Μουσείου Μαρντάν, ΒΔ Πακιστάν

Η πρώτη εκστρατεία των Ελλήνων στην κοιλάδα του Ινδού ποταμού (σημερινό Πακιστάν) επικεντρώθηκε στη χωρογράφηση του ρου αυτού του ποταμού. Οι Έλληνες ήρθαν για πρώτη φορά σε επαφή με τους λαούς επούτης της περιοχής στη διάρκεια της βασιλείας του αχαιμενίδη μονάρχη Δαρείου Α' (552-486 π.Χ.), που ανέθεσε στον Σκύλακα τον Καρυανδέα¹ να εξερευνήσει τον ποταμό σε όλο το μήκος. Ο Σκύλας έκινησε το ταξίδι του από την πόλη Καστάπυρος (Καστάπιπορος) και ακολούθωντας το ρου του Ινδού ποταμού ανακάλυψε τις εκβολές του. Οι Έλληνες ονόμασαν τη χώρα που διέσχισε ο Σκύλας Ινδία. Στη συνέχεια, αυτή η ονομασία χρησιμοποιήθηκε για ολόκληρη την ηπειρωτική χώρα της Νότιας Ασίας.

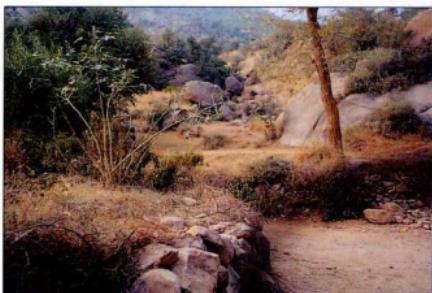
Hδεύτερη εκστρατεία των Ελλήνων στην περιοχή ήταν πιο δυναμική και άσκησε μονιμότερες επιδράσεις. Επρόκειτο για την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου το 326 π.Χ. Τότε ολόκληρη η κοιλάδα του Ινδού περιήλθε υπό την προσωρινή κυριαρχία των Ελλήνων², η οποία, αν και βραχύβια, άνοιξε τις πύλες σε μεταγενέστερους εισβολείς από την Κεντρική Ασία. Την πορεία του Αλεξανδρού μπορούμε να παρακολουθήσουμε με βάση την αργήτηση του Αρριανού και άλλων ελλήνων ιστορικών. Ο Αλεξανδρος φαινεται ότι εισέβαλε στο έδαφος του Πακιστάν από το σημείο που οι Έλληνες ονομάζουν Αριγαίον. Επειτα από νικηφόρο αγώνα προήλθε στη Μάσσαγα³ όπου, μόλιο που τραυματίστηκε, κατόρθωντας να καταλάβει την πόλη. Στη συνέχεια, απέστειλε τις δυνάμεις του να καταλάβουν τη Βάζρα⁴ και την Όρα⁵. Ωστόσο, μόνο όταν κατέφθασε ο ίδιος ο Αλεξανδρος κυριεύθηκαν οι δύο αυτές θέσεις.

Ο Αλεξανδρος είχε ήδη αποτελέισε δύο στρατηγούς του να καταλάβουν την πόλη Πουσκαλάραί και να προετοιμάσουν το πέρασμα του ποταμού⁶. Οταν έφθασε ο ίδιος στο Πουσκαλάρα, βρήκε τα στρατεύματα να τον περιμένουν. Αφού κατέλαβε την πόλη, προχώρησε στο σημείο της ζεύξης του ποταμού και μετά έκανε μια παράκαμψη προς την Αρον, όπου έδωσε στιλπνή μάχη με τους Ασβακες. Ύστερα από μακρύ αγώνα, η Αρονος έπεσε στα χέρια των Ελλήνων, που διόρισαν τον Νικανόρα ως διοικητή, και προχώρησαν στην τοποθεσία από όπου θα πέρνουσαν τον ποταμό, η οποία έχει καταγραφεί ως Εμβόλιμα.

Στα Τάξιλα, ο Αλέξανδρος έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από τον Αμπιτ⁷. Όμως, καθώς η ελληνική στρατιά συνέχιζε την προέλαση της και έφθανε στις όχθες του ποταμού Τζέλουμ, ο Αλέξανδρος βρέθηκε αντιμετωπός με έναν τρομερό εχθρό στο πρόσωπο του Πάρωρ (Πούρος). Ύστερα από σκληρή μάχη, οι Έλληνες νίκησαν. Ωστόσο, εντυπωσιάστηκαν από τη γενναιότητα των εχθρών και ο Αλέξανδρος διόρισε ξανά τον Πάρωρ επικεφαλής της επικράτειάς του.

Στις μεγάλες πεδιάδες πέρα από τον Τζέλουμ ποταμό κατοικούνταν διάφορες φυλές, που δεν ήταν ικανές να αντιμετωπίσουν τον πειθαρχημένο ελληνικό στρατό. Πέρα από τον ποταμό Σενάμπιτ ένας άλλος Πάρωρ, ο επονομαζόμενος «Κακός», τον Πάρηκε σε φυγή για να σωθεί, και δύο ακόμη φυλές υπεκυψήψαν στις επιθέσεις του Αλεξανδρού. Τελικά, ο έλληνας στρατηλάτης έφθασε στον ποταμό Μιτέα, που ήταν το σύνορο των εδαφών των κυβερνήτων Νάντα, οι οποίοι διέθεταν ισχυρό στρατό και ανεξάντητους πόρους. Σε αυτό το σημείο, ο ελληνικός στρατός αρνήθηκε να προχωρήσει, κι έτσι ο Αλέξανδρος δεν είχε άλλη επιλογή από την υποχώρηση.

Οι στάσεις και οι ανταρσίες των συνοριακών φυλών, όπως οι Άσβακες, που είχαν εν τω μεταξύ θανατώσει τον έλληνα διοικητή της Αρόνου, πιθανώς να απέτρεψαν την πορεία του Αλεξανδρού προς το Βορρά. Επτά απόφασής να κινηθεί μετώπι των ποταμών Τζέλουμ και Ινδού, καθώς αυτή ήταν η ασφαλέστερη οδός για την υποχώρησή του. Η πρώτη φυλή που του αντιστάθηκε ήταν εκείνη των Σιζών, που ζύσαν πέρα από τη συμβολή των ποταμών Τζέλουμ και Σε-

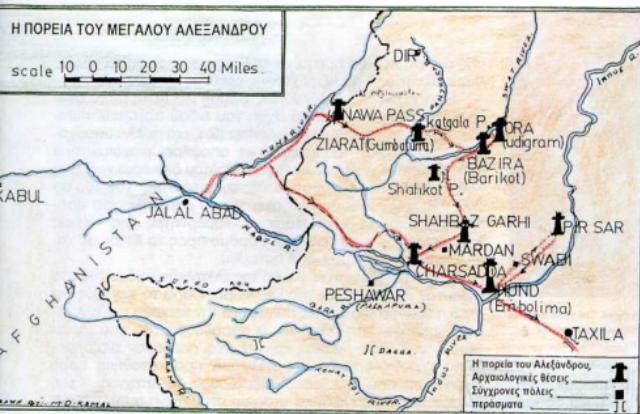

1. Θέση της πόλεως Μαλιντρί, ίσως πρωτεύουσα του βασιλείου του Μενάνδρου.

2. Η αρχαία πόλη Εμβόλιμα (Χουντ) και το πέρασμα στον Ινδό ποταμό, όπου και η θέση Τάξιλα.

scale 10 0 10 20 30 40 Miles.

νάμπι, στη σημερινή επαρχία Τζανγκ. Οι Σίβες ισχυρίζονται ότι οι πρόγονοί τους ανήκαν στο στρατό του Ηρακλή και ότι είχαν εγκαταλειφθεί εκεί γιατί είχαν αρρωστήσει. Οι Σίβες υπέκυψαν στον Αλεξανδρό, αλλά παρέμειναν θρυλικοί για τους έλληνες συγγραφείς. Μια παρόμοια ιστορία υπάρχει και για το λαό των Νύσσα, στην επαρχία των συνόρων. Μετά τους Σίβες, ο Αλεξανδρός αντιμετώπισε την πρόκληση της ισχυρής συνομοσπονδίας των Μαλλών και των Ουεδράκων. Στη σκληρή μάχη που ακολούθησε, τραυματίστηκε και ο ίδιος ο Αλεξανδρός. Τελικά, ωστόσο, η πόλη των Μαλλών καταλήφθηκε. Ομάδα δεν ήταν η τελευταία μάχη του Αλεξανδρού. Στο δρόμο της επιτροφής αναγκάστηκε να πολεμήσει με πολλές θαρραλέες φυλές.

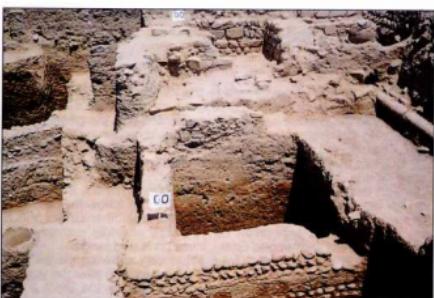
Όταν έφθασε στα Παταλά, στο δέλτα του Ινδού ποταμού, απέστειλε τιμῆτα του στρατού του διά θαλάσσης, ενώ ο ίδιος προχώρως μέσω της ερήμου του Μπαλουχιστάν, κατά μήκος της ακτής. Στην πορεία πέρασε τον ποταμό Αράβι (Arabi) και κατέκτησε την πόλη Ρομβακία, την οποία ανοικόδημψε ο Ηφαιστίων και μετανόμασε σε Αλεξάνδρεια εν Θραικίᾳ. Στη συνέχεια, επικεφαλής μιας στρατιάς που υπέφερε από την πείνα και τις ασθένειες, συνέχισε την πορεία του, εγκαταλείποντας τα εδόμητα του Πακιστάν.

Ο Αλεξανδρός ίδρυσε δύο πόλεις στο Πουντζάμπι. Τη Νίκαια και τη Βουκεφάλεια. Λέγεται ότι ίδρυσε πολλές πόλεις στο χαμπλότερο τιμῆτα της κοιλάδας του Ινδού. Οι περισσότερες από αυτές χτίστηκαν στις όχθες του ποταμού Σενάμπι και ονομάστηκαν «Αλεξάνδρειες». Εκείνη στην όχθη του Μακαράν

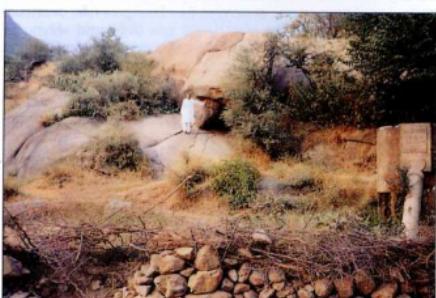
πήρε το όνομα Αλεξάνδρεια Μακαρίνη ή Αλεξάνδρεια σε Ορείταις.

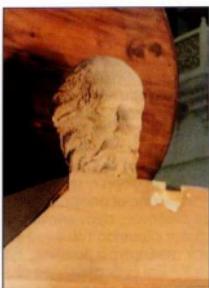
Η πρώτη εκστρατεία του Αλεξάνδρου στην Ινδία αποδείχθηκε σύντομο μήνα. Ο Αλεξανδρός και οι απήλυτοι του ανεμοστρόβηλοι. Η δεύτερη ελληνική εισβολή όμως είχε μεγαλύτερη διάρκεια. Αυτή τη φορά ήταν οι Έλληνες της Βακτριανής οι οποίοι, υπό την ηγεσία του Διοδότου, είχαν επιναστάτησει κατά την εξουσία τους Αντιόχου και ίδρυσαν ανεξάρτητο βασίλειο, περί το 250 π.Χ.⁸ Επί την άλλη, οι Έλληνες της Βακτριανής δεν ενώθηκαν ποτέ με τους Έλληνες του Ινδού κι έτσι δεν δημιούργησαν ενιαία δυναστεία. Εξάλλου, υπήρχε μια συνεχής διελκυστίνδα μεταξύ των Ελλήνων της Βακτριανής και των Σελευκιδών Ελλήνων της Δυτικής Ασίας. Δυυπότιχων, οι γραπτές πηγές δεν παρέχουν πολλές πληροφορίες για την ιστορία των Ελλήνων της Βακτριανής και στηρίζομαστε αποκλειστικά στα νομίσματα που κόπηκαν από αυτούς προκειμένου να ανασυρθούν στην παρέλθοντας. Τα νομίσματα μαρτυρούν την ύπαρξη τριάντα εννέα βασιλέων και τριών βασιλισσών. Ωστόσο, οι σχέσεις μεταξύ τους και η σειρά διαδοχής τους είναι αμφιλεγόμενη.

Από τους βασιλείς, ο τολμηρότερος –ως προς τις κατηκτήσεις– ήταν ο Δημητρίος, ο γιος του Ευθεδημίου, που κατέρριψε να επεκτείνει την εξουσία του έως την Κάποια και την Γκαντάρα (στις σημερινές χώρες Αφγανιστάν, Τουρκεστάν, Βελούχισταν και τις Δυτικές και Κεντρικές Ινδίες), όπου έκουψε «διγλωσσά» νομίσματα με επιγραφές στην ελληνική και τη χαρόπιτ γραφή. Ωστόσο, η απουσία του Δημητρίου από τη Βακτριανή ωθήσεις άλλους να εγείρουν αξιώσεις επί του θρόνου. Οι απόγονοι του Δημητρίου διώχθηκαν από τη Βακτριανή, αλλά διατήρησαν την εξουσία τους στο Πακιστάν. Από αυτούς, ο Αγαθοκλής αφομοώθηκε πλήρως στο Πακιστάν και έκοψε νομίσματα με επιγραφές που έφεραν ελληνικούς, βραχιανικούς και χαρόπιτ χαρακτήρες. Ο δημιούρλεστερος και γνωστότερος από αυτούς τους ηγέτες ήταν ο Μενανδρος, που φώνευαν ότι ίδρυσε μια νέα πόλη (σήμερα Σαχάν Ντέρι) στο Πουσκαλαβάτι, κοντά στην παλαιότερη πόλη (σήμερα Μπάλα Χισάρ), και μια δεύτερη (Ζιρκάτ) στα Τάχα. Ενα βουδιστικό έργο, το Μαλίντα Πάχα (Τα Ερωτήματα του Βασιλιά Μενανδρου) υπανίσσεται ότι αυτός ο έλ-

3-4. Απόψεις της ανασκαφής του συγγραφέα στη θέση Εμβόλιμα.

5. Γλυπτό που βρέθηκε στην Ινδία και πιθανώς παριστάνει τον Αριστοτέλη.

6. Bodhisattva Maitreya. Στο γλυπτό αυτό φαίνεται η ελληνική επίδραση στην τέχνη αλλά και την τεχνική.

ληνας βασιλιάς αποτάστηκε το βουδισμό. Η προέλαστη του στην κοιλάδα του Γάγγη ήταν νικηφόρα και τελικά έφθασε στην Παταλιπούτρα (ελλ. ονομ. Παλιμβόθρα), την πρωτεύουσα της Σαύνγκα. Βασιλεψε για πολλά χρόνια και έκοψε χρυσά, αργυρά και χάλκινα νομίσματα. Ο γιος του, Στράτων Α', και ο εγγονός του, Στράτων Β', διαπήρησαν την εξουσία τους στο Πουντζάμπιντα, τα μέσα του οι ιώνια π.Χ.

Ένας άλλος ηγέτης, ο Αντακίδας, διαπίστευσε τον πρεσβευτή του στην αυλή του ινδού πρώτη Μαγκαρμπάτρα. Ο πρεσβευτής, που ονομαζόταν Ηλιόδωρος και ήταν γιος του Δίου, αναφέρεται σε στήλη που βρέθηκε στο Μπεναγκάρ. Οι Πάρδοι κατακίνησαν τον τελευταίο έλληνα ηγέτη Ερμαίο, ηγεμόνα στην κοιλάδα της Καμπούλ. Έχοντας χάσει την εξουσία τους, μετά ενάμιση αιώνα, οι Έλληνες αφομοιώθηκαν τελικά από τον τοπικό πληθυσμό και έζησαν ως απλοί πολίτες.

Τα όσα εκτεθήκαν παραπάνω δεν αποτελούν παρά μια πολύ σύντομη σύνοψη της ελληνικής πολιτικής κυριαρχίας στο Πακιστάν. Οι έλληνες ιστορικοί, αν και δισκούλευνταν να αποδώσουν τα μη ελληνικά ονόματα, εντούτοις έχουν καταγράψει αρκετές τοπικές ονομασίες, που είναι εξαιρετικά σημαντικές για την ανασύσταση της πορείας του Μεγάλου Αλεξανδρού. Εφόσον τα τοπωνύμια εξακριβώθουν, είναι εύκολο να αναγνωρίσουμε τις διαδρομές που ακολούθησε ο Αλέξανδρος κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του. Κάποια πρόσδοσης έχει επιτυγχθεί στον τομέα αυτόν, αλλά πολλά είναι αιτά που πρέπει ακόμη να γίνουν. Για παράδειγμα, απαιτείται εξαντλητική χωρογράφηση των πιθανών διαδρομών, για να εντοπιστούν οι θέσεις των πόλεων. Επιπλέον, η σήμανση με μικρές στήλες στις τοποθεσίες που είχε επισκεφθεί ο Αλέξανδρος θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ενημέρωση των επικεπτών. Η κυβέρνηση της επαρχίας των Συνόρων ήδη σκοπεύει να ανεγειρει μια τέτοια στήλη –με την ονομασία «Μνημείο Αλεξανδρού»– στο σημείο όπου ο έλληνας βασιλιάς διέσχισε τον ίνδο ποταμό. Αυτό το μνημείο θα περιλαμβάνει και ένα συνοπτικό σχεδιάγραμμα της πορείας του Αλεξανδρού.

Μια τέτοια προσπάθεια παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, αλλά απαιτεί εντατική επιπτώση έρευνα. Οι θέσεις ανέγερ-

σης των στηλών θα πρέπει να επιλέγονται με βάση τα αποτελέσματα της υπό εξέλιξη σχετικής έρευνας και μελέτης.

Εικάστατα στο ο Αλέξανδρος ίδρυσε μια πόλη με το όνομα Αλεξανδρεία στη δεξιά όχθη του ίνδου ποταμού, πιβανών στη θέση της σημερινής Μίθαμ Κοτ, μια πολλά υποσχόμενη τοποθεσία, που μπορεί να αποφέρει ικανοποιητικά αποτελέσματα για τη μελέτη. Επι τη περίπου διακόσια χρόνια η Χούντη ήταν η πρωτεύουσα αυτής της περιοχής. Τον 16ο αιώνα μ.Χ. η πόλη συρρικνώθηκε, για να καταλήξει ένα αστιματώ χωρί, όπως οι Μουγγάλ κυβερνήτες της Νότιας Ασίας εξέτρεψαν τον εμπορικό δρόμο προς το Αττάκ σε χαμηλότερο σημείο του ίνδου ποταμού.

Μια αξιοσημείωτη έκφανση της ελληνικής επίδρασης στο Πακιστάν είναι η τέχνη της Γκαντάρα. Παρότο γεγονός ότι αυτή η τέχνη εμφανίστηκε πολύ μετά την περίοδο της ελληνικής κυριαρχίας στο Πακιστάν, οι παραδόσεις της, που εδραιώθηκαν από τους έλληνες καλλιτέχνες, απέβησαν ένα δημοφιλέστερο μέσο έφρασης και πολύτιμο παρακαλητικό προς αξιοποίηση από τους μεταγενέστερους καλλιτέχνες. Έτσι, βρίσκουμε πολλά ελληνικά στοιχεία στην τέχνη αυτή. Για παράδειγμα, πιστεύεται ότι ακόμη και το πρώτο του Βούδα είναι αντιγραφού του Απόλλωνα του Μιτεβεντέρε, ενώ οι πτυχώσεις των ενδυμάτων είναι επιτρεπμένες από την ελληνική ψυχική. Ο Ηρακλής, ο Απόλλωνας και η Δάφνη, βακχικές σκηνές, η Αμορνίδα, η Αθηνά ή Ρώμη, τρίτονες, κένταυροι, ο ποτάμιος θεός, ο Άπτας (Ατλαντίς), ο Ιχθυσκενταύρος, ο Ιππόκαμπος κτλ. έχουν αποτελέσει θέματα της, όπως και μια τροποποιημένη μορφή της ιστορίας του Γανυμήδη και του Αετού. Επίσης, στα ελληνικά νομίσματα που βρέθηκαν στο Πακιστάν παριστάνονται πολλές ελληνικές θεότητες.

Τα παραπάνω ισχύουν και για την αρχιτεκτονική: έχουμε κορινθιακά κιονόκρανα διακοσμήμενα με φύλλα ακάνθου, δωρικούς και ιωνικούς κίονες, καθώς και το δημιουργές τριγωνικό σείωμα.

Μια άλλη όψη της ελληνικής επίδρασης στο Πακιστάν εντοπίζεται στα ελληνικά νομίσματα της Βακτριανής. Υπάρχουν ήδη κάποιες διεξοδικές μελέτες επί του θέματος, αλλά πολλά πρέπει να γίνουν ακόμη.

Μετάφραση: Νίκος Μπαλταζής

Σημειώσεις

1. Καταγόταν από τα Καρύανδα, παραθαλάσσια πόλη της Καρίας κοντά στην Αλικρονόπολη, τη γενέτειρα του Ηροδότου.
2. S.R. Dar, *Taxila and the Western World*, 1987, σ. 173-177.
3. R.C. Majumdar, *The Classical Accounting of India*, Calcutta 1960, σ. 6.
4. Aurel Stein, *On Alexander's Track to the Indus*, Karachi 1975, σ. 32, 33.
5. Στο ίδιο, σ. 59.
6. Majumdar, σ. n.
7. R.C. Majumdar, (επμ.), *The Age of Imperial Unity*, Bombay 1980, σ. 47. Βλ. επίσης R.D. Mahajan, *Ancient India*, Delhi 3rd1965, σ. 226.
8. Majumdar, *The Age of Imperial Unity*, σ. n., σ. 103-104.

The Greeks in the East

Z. Wahab

The first expedition of the Greeks to the valley of the Indus River (the present Pakistan) was focused on the survey of the river's course. For the first time the Greeks have been acquainted with the people of this area during the reign of the great Achaemenid monarch Darius I (552-486). The second contact, the expedition of Alexander the Great in 326 BC, has been more dynamic and effective. As a result, the entire valley of the Indus River came temporarily under Greek control. Although this situation was a short-lived phenomenon, it paved the way for later invaders from Central Asia. We can follow the course of Alexander through the narration of Arrianus and other Greek historians. Thus, the first expedition of Alexander to India proved to be ephemeral, while the second Greek invasion lasted longer.

A remarkable effect of the Greek influence on Pakistan is the art of Gadaara. In spite of the fact that this art appeared long after the years of the Greek rule in Pakistan, its traditions, established by the Greek artists, became a most popular vehicle of expression and a valuable deposit to be developed by later local artists. Another aspect of the Greek influence on Pakistan is represented by the Greek coins of Bactria.

7-8. Δύο νομίσματα του Μενάνδρου, του οποίου το όνομα αναφέρεται στα ινδικά ως Μίλιτα. Το ένα νόμισμα είναι αργυρό και το άλλο χάλκινο, τετράγωνο, στο οποίο η επιγραφή της κυρίας ώρας μετατρέφεται σε χαρόπιν στην πιών αύγη.